

Леута Олександр Іванович,
*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри слов'янських, романських і східних мов
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
orcid.org/0009-0007-6125-6324*

Леміш Наталія Євгенівна,
*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри прикладної лінгвістики,
порівняльного мовознавства та перекладу
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
orcid.org/0000-0001-5321-4705
n.ye.lemish@udu.edu.ua*

Титаренко Олена Юріївна,
*кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри германських мов
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
orcid.org/0000-0001-8606-3253
o.yu.tytarenko@udu.edu.ua*

Кравцова Юлія Валентинівна,
*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри слов'янських, романських і східних мов
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
orcid.org/0000-0002-9848-4909
yu.v.kravtsova@udu.edu.ua*

Овчиннікова Ірина Ігорівна,
*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри слов'янських, романських і східних мов
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
orcid.org/0000-0003-1962-8976
i.i.ovchynnikova@udu.edu.ua*

КОНЦЕПТ «ДОБРО» В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АМЕРИКАНСЬКІЙ МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ: СПІЛЬНЕ І ВІДМІННЕ

У статті розкрито специфіку формування концепту ДОБРО як базового нормативного фрагмента свідомості українців та американців у єдності його образного, інформаційного й ціннісного складників. З'ясовано механізми функціонування та визначено місце й роль цього концепту в українській та американській мовних картинах світу. Предметом вивчення слугували засоби вербалізації концепту ДОБРО в українській мові та американському варіанті англійської мови (отримані в результаті асоціативного експерименту), що експліковано та/або імпліковано представляють результати об'єктивації та актуалізації відповідної ментальної інформації в мовленні.

Для виконання поставлених завдань на основі сучасної когнітології обґрунтовано методику моделювання та принципи аналізу концепту ДОБРО в українській та англійській картинах світу, виявлено особливості його структурної організації в обох мовах (образного, інформаційного та ціннісного складників), а також визначено мовні одиниці, які прямо чи опосередковано можуть вербалізувати інформацію, що міститься

в цьому концепті. Застосування методики моделювання зумовило побудову інтерпретаційного поля та розробку вербальної моделі аналізованого концепту, що вможливило ідентифікацію спільних і відмінних когнітивних ознак, експлікованих мовними засобами в межах його ядерної та периферійної зон.

Ключові слова: концепт, мовна картина світу, вербалізація, інтерпретаційне поле, ядерна зона, периферійна зона, асоціативний експеримент.

Leuta Oleksandr,

*Doctor of Philology, Professor,
Professor at the Department of Slavonic,
Romance and Oriental Languages
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University
orcid.org/0009-0007-6125-6324
o.i.leuta@udu.edu.ua*

Lemish Nataliya,

*Doctor of Philology, Professor,
Professor at the Department of Applied Language Studies,
Comparative Linguistics and Translation
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University
orcid.org/0000-0001-5321-4705
n.ye.lemish@udu.edu.ua*

Tytarenko Olena,

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of Germanic Languages
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University
orcid.org/0000-0001-8606-3253
o.yu.tytarenko@udu.edu.ua*

Kravtsova Yuliia,

*Doctor of Philology, Professor,
Head of the Department of Slavonic, Romance, and Oriental Languages
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University
orcid.org/0000-0002-9848-4909
yu.v.kravtsova@udu.edu.ua*

Ovchynnikova Iryna,

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Assistant Professor at the Department of Slavonic,
Romance, and Oriental Languages
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University
orcid.org/0000-0003-1962-8976
i.i.ovchynnikova@udu.edu.ua*

CONCEPT “GOOD” IN UKRAINIAN AND AMERICAN WORLDVIEWS: SIMILARITIES AND DIFFERENCES

The paper reveals the specifics of the formation of the concept GOOD as a basic normative fragment of the consciousness of Ukrainians and Americans in the unity of its figurative, informational, and value components. The mechanisms of functioning are clarified, and the place and role of this concept in the Ukrainian and US English language worldviews are determined. The subject of study is the means of verbalization of the concept GOOD in Ukrainian and US English (received with the associative experiment), which explicitly

and/or implicitly represent the results of objectification and actualization of the corresponding mental information in speech.

To solve the tasks set, the modelling methodology and principles of analysis of the concept GOOD in the Ukrainian and English worldviews are substantiated on the basis of modern cognitology, the features of its structural organization in both languages are revealed (figurative, informational and value components), and the linguistic units that can directly or indirectly verbalise the mental information contained in this concept are also determined. The application of a modelling methodology led to an interpretive field construction and the development of a verbal model of the analysed concept making it possible to identify common and distinctive cognitive features explicated by linguistic means within its nuclear, subnuclear, and peripheral zones.

Key words: concept, language worldview, verbalisation, interpretive field, nuclear zone, peripheral zone, associative experiment.

Вступ. Антропологічна парадигма сучасної лінгвістики зумовлює особливу увагу до людини та її ментальних характеристик (Gould, 1988). Ця особливість мовознавчої науки спричиняє її інтегративний характер, міждисциплінарність, комплементарність, залучення методик інших наук. Базуючись на ідеї В. Гумбольдта про мову як «дух народу» антропоцентрична семантика зосереджує свою увагу на дослідженні особливостей концептуалізації мовної дійсності та відображенні в мові окремих фрагментів картини світу. Серед об'єктів антропоцентричної семантики особливої уваги заслуговують ті характеристики, які визначають базове ставлення людини до навколишньої дійсності, серед яких «добро» є однією з найважливіших конотацій нашого буття.

У сфері гуманітарних наук спостерігається підвищений інтерес до вивчення поняття добра, що підтверджується, серед іншого, різноманітним його тлумаченням в наукових працях. Водночас очевидно, що категорія «добро» як феномен мовної картини світу певного народу на сьогодні вивчена недостатньо. У вітчизняному мовознавстві цій проблематиці присвячені праці В. Кононенка (2004), окремі аспекти мовної репрезентації добра досліджували Л. Коткова (2009), А. Новиков (2015), Ю. Федоров (2002). Утім, попередні дослідження здебільшого зосереджувалися на аналізі семантики мовних репрезентантів концепту та розглядали концепт ДОБРО лише в межах однієї мови.

Метою роботи є системне вивчення концепту ДОБРО як ключової ціннісно-регулятивної одиниці української та американської мовної свідомості в єдності її образного, інформаційного й ціннісного компонентів, з'ясування механізмів функціонування та визначення місця й ролі цього ментального конструкта в мовних картинах світу українців та американців.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці ХХ ст. у вітчизняній лінгвістиці формується нова галузь – лінгвоконцептологія, завданням якої є аналіз концептів та виявлення мовних засобів їх презентації. За словами О. Селіванової, «головним поняттям лінгвоконцептології є концептуалізація – один із процесів пізнавальної діяльності людини, що полягає в осмисленні й упорядкуванні результатів внутрішнього рефлексивного досвіду людини та уявлень про об'єкти, явища дійсності та їхні ознаки» (Селіванова, 2008, с. 403).

Сучасні дослідники наголошують на тому, що концепт – це сукупність усіх значень і понять, образів й асоціацій, що виникають у процесі сприйняття й декодування певного слова у свідомості індивіда (Живіцька, 2010; Іващенко, 2006; Хорошун, 2011; Яремчук, 2020).

Більшість науковців вважає, що концепт є польовим утворенням з ядром і периферією. Ядерна зона концепту представлена ключовими лексемами, ближню периферію утворюють стилістично нейтральні, частотно вживані лексеми, а дальня периферія містить стилістично марковану, рідковживану лексику.

Для виявлення повного змістовного наповнення концепту у свідомості представника певного етносу необхідно зібрати й систематизувати весь реєстр мовних засобів його вираження, проаналізувати їх функціонування в різних текстах. Такий аналіз ніколи не можна вважати вичерпним, адже неможливо охопити весь функційний діапазон одиниць різних рівнів у різних контекстах. Багато дослідників переконані, що здійснити повне представлення структури концепту неможливо, до того ж він хронологічно змінний.

Поняття «добро» є базовим загальнолюдським, воно певним чином представлено в усіх

мовах і відображає ставлення особистості до інших людей та її суб'єктивне сприйняття навколишнього світу. Різноманітні аспекти слугують підґрунтям для оцінки, однак фундаментальна вісь оцінювання проходить між полюсами «гарне» та «погане». Сприйняття людиною довкілля є складним і суб'єктивним, адже вона оцінює його крізь призму власних цінностей.

У мові знаходять відображення наші глибинні переконання, цінності, уявлення про моральні категорії та набутий життєвий досвід. У цьому дослідженні ми зосередилися на тому, щоб з'ясувати, які характеристики морально-оцінної категорії «добро» зафіксовані у свідомості україномовців та носіїв американської англійської і як ці уявлення представлені в їхній мові. За словами В. І. Кононенка, «...межа між злом і добром відносна, а часом взагалі стерта» (Кононенко, 2004, с. 172).

Поняттєва категорія «добро» релевантна як у контексті української, так й англійської мовної культури. Сама репрезентація базових номенів *добро* в українській мові та *good* в англійській свідчить про наявність відповідного концепту в цих лінгвокультурах. Вивчення концепту ДОБРО пов'язане з осмисленням індивідуального світогляду, тому що він лежить в основі світобачення етносу й формує культурно-етнічний типаж.

Тож концептуальне підґрунтя нашого дослідження становить уявлення про те, що концепт ДОБРО, універсальний за природою, вербалізований в усіх мовах, однак має специфічні риси в кожній культурі.

Визначення змісту концепту безпосередньо залежить від застосовуваного методу аналізу. Застосування методики асоціативного експерименту дає змогу розкрити актуальний зміст концепту як набір концептуальних ознак, що утворюють певну структуру. Ця структура містить ядро концепту, ближню та дальню периферію, а також інтерпретаційне поле.

Асоціативні реакції на подане слово-стимул є невід'ємним складником розумової діяльності, завдяки чому ми можемо зрозуміти ментальну сутність моральних оцінок. Дослідження асоціативних зв'язків між словами дає змогу встановити індивідуальну семантику, виявити механізми запам'ятовування лексики, оцінити активність мовних зв'язків та розкрити

традиційну систему оцінювання, що лежить в основі світосприйняття носіїв мови.

Припускаючи, що в означенні поняття «добро» є різні думки та, відповідно, спостерігається концептуальне різноманіття в його характеристиці, проведено асоціативний експеримент з носіями української мови та американського варіанта англійської мови, для чого обрано слова-стимули *добро* та *good* відповідно. Аналіз вербальних реакцій інформантів дає змогу визначити, які характеристики слів-стимулів є для них більш значущими, а отримані асоціати інтерпретувати як відображення ознак відповідного концепту.

За результатами експерименту відповіді анломовних респондентів на слово-стимул *good* було розподілено на 4 тематичні групи на засадах їх екстралінгвальної спільності та наявності спільних сем (через аналіз словникових дефініцій у *The American Heritage Dictionary of the English Language* (2020)): морально-етична; суб'єктивно-психологічна; релігійно-філософська і прагматична лексика. До тематичної групи **морально-етичної лексики** належать асоціати, які репрезентують ключові моральні та етичні цінності, спільні для всього людства. Американці асоціюють GOOD із різними аспектами, серед яких моральні цінності (61 згадка), моральні якості особистості (57), найвищі цінності (10), міжособистісні стосунки та турбота про інших (16), допомога іншим, зокрема щедрість (32), а також норми поведінки (31). Загалом зафіксовано 214 таких реакцій. **Суб'єктивно-психологічна лексика** представлена 112 асоціатами, що виражають особистісну оцінку з різноманітними стилістичними та емоційними нюансами, включно з негативним сприйняттям («поганий»). У цій групі виокремлено три типи оцінок, які використовували респонденти для опису своїх асоціацій: емотивна оцінка (43), етико-моральна (34) та естетична (17). Добро як ступінь позитивної якості визначили 17 осіб. Окрему тематичну групу становить **релігійно-філософська лексика**, що налічує 42 асоціати. Ці відповіді відображають світогляд людини, заснований на вірі в Бога, де добро для анломовних респондентів постає як релігійний аспект їхньої свідомості. До **прагматичної лексики** належать 132 відповіді, які можна схарактеризувати як

символічні асоціати, пов'язані з людською діяльністю, оцінкою навколишнього світу, інтересами та гастрономічними вподобаннями. Ці реакції демонструють соціальну орієнтацію та активність людини. У межах цієї групи виокремлено такі смислові ряди: персоніфікація добра (4), персоніфікація добра через родинні та дружні зв'язки (37), асоціати, що описують природні явища (7), символічні асоціати (10), асоціати, пов'язані із суспільно-політичною діяльністю (21), добро як життєва насолода (15), асоціати, що відображають особисті вподобання (20), добро як сенсорна оцінка (8), літературні асоціати (5) та асоціати, що не увійшли до жодної з груп (5). Загалом отримано 500 відповідей.

Отже, перший етап дослідження концепту GOOD в американській лінгвокультурі показав, що для носіїв англійської мови цей концепт

містить такі ключові значення: моральні стандарти, емоційне оцінювання, релігійні переконання, сімейні відносини та суспільні потреби.

На другому етапі аналізу окремі асоціати узагальнено, що дало змогу сформулювати конкретні когнітивні ознаки в межах відповідних смислових категорій. Важливо зазначити, що аналізу підлягали всі отримані асоціати, навіть ті, що траплялися лише один раз. Як правило, поодинокі асоціати належать до дальньої периферії та інтерпретаційного поля концепту. Ознаки концепту, які поділяє значна кількість представників певної лінгвокультури, вважаються типовими для неї.

На цьому відбувався опис структури концепту в термінах ядра, ближньої периферії, дальньої периферії та інтерпретаційного поля. За результатами цього аналізу структура концепту GOOD має такий вигляд:

ядро <i>honest – 42, kind – 37, generous – 32, God – 26, family та nice – по 18, well-behaved та caring – по 15</i>
ближня периферія <i>pleasant та love – по 14, enjoyment – 13, helpful та happiness – по 12, friends – 10, compassion – 9, virtuous – 8, food – 8</i>
дальня периферія <i>fair, trustworthy, pure of heart, right, positive, children – по 5, healthy, taste, good job, wonderful, peace, excellent, selflessness – по 4, sun, truthful, Mother Theresa, angels, success, smile, truthful, warm – по 3, willingness to help other people, it is good to be alive, a positive world view, well, not excellent, best for all, ok, opposite of bad, good-better-best, humility, white, polite, peaceful, patience, good morning, good work, my country, freedom, harmonious, bad, friendly, comfortable, thoughtful, sunshine, vocation, education, life, hope, humor, good thought, a good boy, Jesus, religion – по 2, life – 1/3, light earth, well done, a job well done, have a good: day, time a good day, a good weather, decent, likeable, valuable, useful, conversation, strong, terrific, warm heart, innocence, neat, cool, exciting, interesting, satisfactory, of high quality, absence of bad, correct, I will take it, good and plenty, it is difficult to be good, I've had better – not the best, emotionally acceptable, a person who thinks of others before yourself, holy, blessed, Heaven, Madonna-like – по 1, my parents, wife, mother, husband – 1/4</i>
інтерпретаційна частина концепту <i>good as gold – 3, golden rule – 2, makes one feel enriched inside – 1</i>

На третьому етапі аналізу ми визначили частку відповідей кожної тематичної групи від загальної кількості реакцій (це число вказано першим у дужках), а потім розраховали відсоткове співвідношення кількості асоціацій до загальної кількості респондентів (це число подано другим у дужках). Цей завершальний етап аналізу необхідний для моделювання структури досліджуваного концепту.

Отже, результати аналізу концепту GOOD в американській лінгвокультурі показали таке розподілення асоціатів за тематичними групами: **морально-етична лексика** –

214 відповідей (42,8 %), що містять: моральні якості особистості – 57 (10,4 % від загальної кількості відповідей; 57 % від кількості респондентів, які надали асоціації цієї групи), найвища цінність – 11 (2 %; 10 %), сукупність моральних цінностей – 61 (12,2 %; 61 %), стосунки між людьми, турбота про інших – 16 (3,2 %; 16 %), сприяння іншим (щедрість) – 32 (6,4 %; 32 %), норма поведінки – 31 (6,2; 31 %); **суб'єктивно-психологічна лексика** – 112 відповідей (22,4 %), а саме: емотивна оцінка – 43 (8,6 %; 43 %), етико-моральна – 34 (6,8 %; 34 %), естетична – 18 (3,6 %; 17 %), добро як

ступінь вияву позитивної якості – 17 (3,4 %; 17 %); **релігійно-філософська лексика** – 42 відповіді (8,4 %); **прагматична лексика** – 132 відповіді (26,4 %), що складаються з: персоніфікації добра – 4 (0,8 %; 4 %), персоніфікації добра через родинні та дружні зв'язки – 37 (7,2 %; 37 %), асоціатів, які описують природні явища – 7 (1,4 %; 7 %); символічних асоціатів – 10 (2 %; 10 %), асоціатів, пов'язаних із суспільною та політичною діяльністю – 21 (4,2 %; 21 %), добром як насолодою життям – 15 (3 %; 15 %), асоціатами, пов'язаними з життєвими

вподобаннями індивіда – 20 (4 %; 20 %), добром як сенсорною оцінкою – 8 (1,6 %; 8 %), літературними асоціатами – 5 (1 %; 5 %), асоціатами, що не увійшли до жодної групи – 5 (1 %; 5 %).

Отже, визначені когнітивні ознаки в структурі концепту GOOD в американській лінгвокультурі розподіляються так (перше число – відсоток від загальної кількості реакцій, друге число – відсоток від загальної кількості респондентів; до ядра належать реакції, що становлять від 15 % до 35 % від загальної кількості респондентів):

ядро <i>honest – (8,4%; 42%), kind – (7,4%; 37%), generous – (6,4%; 32%), God – (5,2%; 26%), family – (3,6%; 18%), nice – (3,6%; 18%), well-behaved – (3%; 15%), caring – (3%; 15%)</i>
ближня периферія <i>pleasant – (2,8%; 14%), love – (2,8%; 14%), enjoyment – (2,6%; 13%), helpful – (2,4%; 12%), happiness – (2,4%; 12%), friends – (2%; 10%), compassion – (1,8%; 9%), virtuous – (1,6%; 8%), food – (1,6%; 8%)</i>
дальня периферія <i>fair – (1%; 5%), trustworthy, pure of heart, right, positive, children, healthy (0,8%; 4%), taste, good job, wonderful, peace, excellent, selflessness, sun – 3 (0,6; 3%), truthful, Mother Theresa, angels, success, smile, truthful, warm, willingness to help other people – 2 (0,4%; 2%), it is good to be alive, a positive world view, well, not excellent, best for all, ok, opposite of bad, good-better-best, humility, whit, polite, peaceful, patience, good morning, good work, my country, freedom, harmonious, bad, friendly, comfortable, thoughtful, sunshine, vocation, education, life, hope, humor, good thought, a good boy, Jesus, religion, light earth – 1 (0,2%; 1%), well done, a job well done, have a good day, time, life, a good day, a good weather, decent, likeable, valuable, useful, conversation, strong, terrific, warm heart, innocence, neat, cool, exciting, interesting, satisfactory, of high quality, absence of bad, correct, I will take it, good and plenty, it is difficult to be good, I've had better – not the best, emotionally acceptable, a person who thinks of others before yourself, holy, blessed, Heaven, Madonna-like, my parents, wife, mother, husband</i>
інтерпретаційна частина концепту <i>good as gold – 3 (0,6; 3%), golden rule – 2 (0,4%; 2%), makes one feel enriched inside – 1 (0,2%; 1%)</i>

На основі проведеного аналізу та відсоткового співвідношення отриманих асоціатів, можемо стверджувати, що до ключових когнітивних ознак концепту GOOD у свідомості представників американської лінгвокультури належать такі: *honesty, kindness, nice, God, family, care, help, generosity, well-behaved, pleasing, happiness, love, friends, enjoyment, virtuous, compassion, taste*.

Підсумовуючи, можна констатувати, що в концепті GOOD носії американського варіанта англійської мови акцентують такі значення: моральні норми, емоційне оцінювання, віра в Бога, родинні цінності, соціальні потреби та норми суспільної поведінки.

Аналізуючи словесні реакції українців на стимул «добро» (із застосуванням аналізу

словникових дефініцій у *Великому тлумачному словнику української мови* (Ковальова, 2005); *Новому тлумачному словнику української мови* (Яременко & Сліпушко, 1998)), ми виявили можливість їхнього тематичного розподілу, подібно до американських респондентів, на основі спільності позамовних значень. Для української лінгвокультури характерні три основні тематичні групи: морально-етична лексика, суб'єктивно-психологічна лексика та прагматична лексика. **Тематичну групу морально-етичної лексики** (184 відповіді) становлять асоціати, що відображають найвищі загальнолюдські цінності, а саме: найвища цінність (3), сукупність моральних цінностей (41), моральні якості особи (67), характеристика людини (16), характеристика стосунків

між людьми (32), добрі вчинки (22), щедрість (6). У межах цієї групи, подібно до американців, українці сприймають добро як відповідність моральним законам, пов'язуючи його з моральними цінностями та модальністю необхідності. До **суб'єктивно-психологічної лексики** (120 відповідей) увійшли емотивні асоціати (77), етико-моральні (22), естетичні (8), асоціати, що відображають стан душі (13). До **прагматичної лексики** (190 відповідей), семантика якої характеризується наявністю прагматичного аспекту, містить такі асоціати: пов'язані з природними явищами (28), з політичною та суспільною діяльністю людини в світі (9), символічні асоціати (58), релігійно-філософські (6), інтелектуальні (14), добро як насолода (3), персоніфікація добра

через родинні та дружні зв'язки (43), соціальні асоціати (9) та літературно-фольклорні асоціати (20). Крім того, зафіксовано 3 індивідуальні асоціати, які не були зараховані до жодної з вищезазначених тематичних груп.

Так, перший етап дослідження концепту ДОБРО в українській лінгвокультурі показав, що для носіїв української мови цей концепт асоціюється з такими ключовими значеннями: моральні норми, добрі вчинки, емоційне сприйняття добра, сімейні цінності, природні явища, соціальні потреби та образи добра, представлені в літературі.

Отже, на основі аналізу мовних реакцій носіїв української мови, структура концепту ДОБРО має такий вигляд:

ядро <i>порядність – 29, кохання (любов) – 29, добродушність – 22, добрі вчинки – 18, щастя – 17</i>
ближня периферія <i>сонце – 16, мама та радість – по 15, посмішка – 14, доброзичливість та добра людина – по 13, тепло – 12, піклування (турбота) – 11, доброта – 8, світло та щирість – по 7, спокій, людинолюбство, природа – по 6</i>
дальня периферія <i>мир, діти, співчуття, шляхетність, друзі, краса, затишок, безкорисливість – по 5, справедливість, свобода, Бог, людяність, бабуся, розум, родина, багатство, гармонія, чуйність – по 4, благо, надія, гарний, сердечність, щедрість, творчість, мудрість, чистота, добрий день – по 3, душа, тато, материнська любов, здоров'я, розумний, близькі люди, сонячні промені, робота, небо, інтелігентність, дідусь, почуття, добра людина не може бути байдужою до горя іншого, добрі стосунки, дружба, вдячність, хоробрість, повага, взаєморозуміння, увага, вміння пробачати, велич душі, сміх, білий колір, творити добро, казка, благодійність, серце – по 2, добродушна людина, з доброї волі, альтруїзм, меценатство, любов і повага до інших, доброта і піклування матері, впевненість, увічливість, терпіння, донька, дім, ніжність, сестра, коханий, зорі, спів птахів, ласка, життя, дар, абстрактне поняття, оптимізм, кошеня, соціальний захист, пільги, податки, культура, істина, задоволення, бажання, приємні відчуття, стан душі, фея, ласкавий погляд, рідкісне явище, корисне явище – по 1</i>
інтерпретаційне поле <i>добро завжди перемагає зло – 7, добра добувши, кращого не шукай – 3, доброго ранку – 2, не відповідай на добро злом, від злого добра не жди, чим більше добрих людей, тим менше криміналу, добро випромінює світло, добра слава краща за багатства, в старі добрі часи, доброго вам здоров'я – по 1</i>

На третьому, завершальному етапі аналізу для моделювання структури концепту ДОБРО в українській лінгвокультурі проведено такі підрахунки: 1) визначено відсоток кожної тематичної групи від загальної кількості отриманих мовних реакцій (перше число в дужках); 2) розраховано відсоток респондентів, які надали асоціації, що належать до кожної тематичної групи, від загальної кількості реципієнтів (друге число в дужках). Ці дані дають змогу визначити місце кожної

тематичної групи в структурі концепту – ядро, ближню чи дальню периферію – залежно від частотності відповідних реакцій серед респондентів. **Тематична група морально-етичної лексики** – 184 відповіді (36,8 %): найвища цінність – 3 (0,6 %; 3 %), сукупність моральних цінностей – 41 (8,2 %; 41 %), моральні якості особи – 67 (13,4 %; 67 %), характеристика людини – 16 (3,2 %; 16 %), характеристика стосунків між людьми – 32 (6,4 %; 32 %), добрі вчинки – 22 (4,4 %; 22 %), щедрість – 6

(1,2 % ;6 %). **Тематична група суб'єктивно-психологічної лексики** – 120 відповідей (24 %): емотивні асоціати – 77 (15,4 %; 77 %), етико-моральні асоціати – 22 (4,4 %; 22 %), естетичні – 8 (1,6 %; 8 %), асоціати, що відображають стан душі – 13 (2,6 %; 13 %). **Тематична група прагматичної лексики** – 192 відповіді (38,4 %): асоціати, пов'язані з природними явищами – 28 (5,6 %; 28 %), з політичною та суспільною діяльністю людини у світі – 9 (1,8 %; 9 %), символічні асоціати – 58 (11,6 %; 58 %), релігійно-філософські – 6 (1,2 %; 6 %), інтелектуальні асоціати – 14 (2,8 %; 14 %), добро як насолода – 3 (0,6 %; 3 %), персоніфікація добра через родинні

та дружні зв'язки – 43 (8,6 %; 43 %), соціальні асоціати – 9 (1,8 %; 9 %), а також літературно-фольклорні асоціати – 22 (4,4 %; 20 %). Індивідуальні асоціати, що не увійшли до жодної групи, становлять 4 відповіді (0,8 %).

Наступним кроком було визначення відсоткового співвідношення кожної окремої когнітивної ознаки (тобто конкретних асоціацій, що входять до тематичних груп) від загальної кількості респондентів. Це дало змогу точно визначити, які саме ознаки є найбільш частотними та, відповідно, займають центральне місце в структурі концепту ДОБРО в українській лінгвокультурі (ядро), а які є менш поширеними та належать до периферії:

ядро <i>порядність (5,8%; 29%), кохання (любов) (5,8%; 29%), добродушність (4,4%; 22%), добрі вчинки (3,6%; 18%), щастя (3,4%; 17%), мама (3,2%; 16%)</i>
ближня периферія <i>сонце (3,2%; 15%), радість (3%; 15%), посмішка (2,8%; 14%), доброзичливість (2,6%; 13%), добра людина (2,6%; 13%), тепло (2,4%; 12%), піклування (турбота) (2,2%; 11%), доброта (1,6%; 8%), світло (1,4%; 7%), щирість (1,4%; 7%), спокій (1,2%; 6%), людинолюбство (1,2%; 6%), природа (1,2%; 6%)</i>
дальня периферія <i>мир (1%; 5%), діти, співчуття, шляхетність, друзі, краса, затишок, безкорисливість, справедливість (0,8%; 4%), свобода, Бог, людяність, бабуся, розум, родина, багатство, гармонія, чуйність, благо (0,6%; 3%), надія, гарний, сердечність, щедрість, творчість, мудрість, чистота, добрий день, душа (0,4%; 2%), тато, материнська любов, здоров'я, розумний, близькі люди, сонячні промені, робота, небо, інтелігентність, дідусь, почуття, добра людина не може бути байдужою до горя іншого, добрі стосунки, дружба, вдячність, хоробрість, повага, взаєморозуміння, увага, вміння пробачати, велич душі, сміх, білий колір, творити добро, казка, благочинність, серце, меценатство (0,2%; 1%), альтруїзм, любов і повага до інших, доброта і піклування матері, з доброї волі, добродушна людина, впевненість, увічливість, терпіння, донька, дім, ніжність, сестра, коханий, зорі, спів птахів, ласка, життя, дар, оптимізм, кошеня, соціальний захист, пільги, податки, культура, істина, задоволення, бажання, приємні відчуття, стан душі, фея, ласкавий погляд, рідкісне явище – 1, корисне явище</i>
інтерпретаційне поле <i>добро завжди перемагає зло (1,4%; 7%), добра здобувши, кращого не шукай (0,6%; 3%), доброго ранку (0,4%; 2%), не відповідай на добро злом, від злого добра не жди, чим більше добрих людей, тим менше криміналу, добро випромінює світло, добра слава краща за багатства, в старі добрі часи, доброго вам здоров'я</i>

На основі аналізу кількісного співвідношення отриманих реакцій можна стверджувати, що до основних когнітивних ознак концепту ДОБРО в когнітивній свідомості представників української лінгвокультури належать: *порядність, кохання, людинолюбство, добродушність, доброзичливість, піклування, співчуття, доброта, щирість, добрі вчинки, добра людина, щастя, мати, радість, посмішка, тепло, світло, спокій, природа, сонце*. Ці слова та словосполучення є найбільш частотними асоціаціями, що виникають у носіїв української

мови у відповідь на стимул «добро», і, відповідно, формують ядро та ближню периферію досліджуваного концепту.

Важливо підкреслити, що як для українців, так і для американців, концепт ДОБРО першочергово асоціюється з моральними цінностями та моральними якостями особистості. Водночас представники української лінгвокультури додатково виокремлюють у цьому концепті такі значущі аспекти, як *моральна норма, добрі вчинки, емоційні переживання, «символічне добро»* (імовірно, маються на увазі абстрактні

або узагальнені уявлення про добро) та «*соціальне добро*» (добро, що проявляється в суспільних відносинах та потребах).

Отже, узагальнюючи отримані дані, ми дійшли таких висновків:

1) концепти ДОБРО (в українській мові) та GOOD (в американському варіанті англійської мови) мають чітку структуру у свідомості носіїв обох мов, яка представлена набором когнітивних ознак;

2) і українці, і американці виокремлюють у концепті ДОБРО / GOOD низку спільних значень, що відображають їхні базові світоглядні уявлення про добро;

3) в обох досліджуваних концептах чітко простежується структурна організація, що містить ядро, ближню та дальню периферію, а також інтерпретаційну частину.

Наступним кроком нашого дослідження стане порівняльний аналіз виявлених когнітивних ознак обох концептів з метою виявлення як спільних, так і відмінних рис у їхньому розумінні представниками різних лінгвокультур.

Спільними ознаками концептів ДОБРО та GOOD для когнітивної свідомості представників української та американської лінгвокультур є: 1) *добročесність* – *virtue*, 2) *доброта* – *kindness*, 3) *порядність* (*щирість*) – *honesty*, 4) *співчуття* – *compassion*, 5) *допомога іншим* – *help, generosity*, 6) *піклування* – *care*. Специфічними ознаками концепту ДОБРО є: *радість, посмішка, тепло, світло, спокій, мати, природа, сонце*; концепту GOOD: *God, nice, pleasing, friends, enjoyment, taste*.

В українській мовній свідомості концепт ДОБРО глибоко вкорінений і має широке відображення у фольклорі та літературі. Велика кількість прислів'їв і приказок, що оспівують добро, милосердя, чесність та інші пов'язані з ним чесноти, є яскравим свідченням тривалого культурно-історичного розвитку цього концепту в національній свідомості. Ці народні мудрості не лише фіксують усталені уявлення про добро, а й передають їх з покоління в покоління, формуючи так ціннісну основу світогляду українців.

Уявлення про добро в українській та американській (англійській) мовних картинах світу мають спільні риси: акцент на моральних цінностях та якостях, розуміння добра як допомоги й турботи, морально виправданих вчинків,

а також асоціації з любов'ю та щастям. Однак є і розбіжності. Американці додають до цього спектра *pleasing* (приємне), цінність якого є індивідуальною, та *enjoyment* (насолада), що може мати різний моральний заряд. Українська ж *радість* емоційно близька до *щастя, кохання, happiness, love*, але з більш вираженим моральним компонентом. Ключовою відмінністю є також вагомість божественного добра для американців, що втратило свою значущість для сучасних українців унаслідок секуляризації.

Аналіз також показав, що когнітивна ознака *родина* є значущою для обох концептів (ДОБРО та GOOD), проте в українській свідомості вона переважно асоціюється з *матір'ю*. Натомість носії англійської мови акцентують на *друзях*, що відображає особливості їхньої комунікації. Для українців поняття *друг* є більш вагомим та обтяженим певними соціальними нормами. Цікаво, що українські респонденти виділяють *усмішку* як важливу ознаку добра, що підкреслює пріоритетність дружніх відносин в українській культурі спілкування.

З'ясувалося, що значна кількість відповідей американських респондентів асоціюється зі смаком та їжею (*taste, food*), що відображає особливості сприйняття добра в цій лінгвокультурі. Натомість яскравою специфічною рисою української національної культури є образ природи, зокрема сонця. Цей образ, представлений культурно-міфологічним концептом слов'янської свідомості, а також пов'язані з ним відчуття *тепла* та *світла*, можуть бути інтерпретовані в межах ширшого концепту СОНЦЕ, що є важливим для українського світосприйняття.

Так, добро як внутрішня категорія людського досвіду знаходить своє відображення в мові через опис об'єктів та явищ зовнішнього світу. Відбувається свого роду уподібнення або порівняння абстрактного поняття добра з конкретними елементами природи та навколишнього середовища. Наприклад, українці асоціюють добро з такими образами, як *сонце, сонячне світло, природа (море, ліс), гарна погода, чисте небо, земля, спів птахів, зорі*. Американці ж пов'язують добро із *сонцем, сонячним світлом, гарним небом, гарною погодою та метеликами*. Символічні асоціати, висловлені українськими респондентами, на нашу думку, глибоко закорінені

у фольклорних та міфологічних уявленнях, що є характерними для української культури.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, можна стверджувати, що в обох лінгвокультурах (українській та американській) першочергове значення при актуалізації концептів ДОБРО та GOOD мають моральні цінності, якості особистості й норми поведінки. Однак є відмінності в акцентах: в українській традиції нормативний зміст концепту ДОБРО визначається через почуття та образ, тоді як в англійській традиції

GOOD – через оцінку та практичні життєві інтереси. Проведений інтерпретаційний аналіз не лише виявив спільні та відмінні риси в концептуалізації добра, а й відобразив деякі ментальні особливості українців та американців, зокрема більшу раціональність і прагматизм останніх порівняно із чуттєвістю та мрійливістю перших. У перспективі планується проведення аналогічних асоціативних експериментів серед носіїв інших мов для глибшого розуміння лінгвокультурних відмінностей з метою покращення міжкультурної комунікації та взаєморозуміння.

Список використаних джерел:

- Живіцька, І. А. (2010). Мовна картина світу як відображення реальності. *Філологічні студії*. 4. 20–25.
- Іващенко, В. Л. (2006). *Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології)*. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго.
- Ковальова, Т. В. (2005). *Великий тлумачний словник української мови*: Близько 40000 сл. Харків : Фоліо.
- Кононенко, В. І. (2004). *Концепти українського дискурсу*. Київ; Івано-Франківськ : Плай.
- Коткова, Л. (2009). Концепти «добро» і «зло» в ідіолекті Володимира Винниченка. Волинь – Житомирщина. 19.
- Новиков, А. О. (2015). Концепти «добро» і «зло» в художньому світі Олександра Довженка. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство)*. 2. 197–202.
- Селіванова, О. О. (2004). *Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти)*. Київ; Черкаси : Брама.
- Селіванова, О. О. (2008). *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми*. Полтава : Довкілля-К.
- Федоров, Ю. В. (2002). *Концепт зла в сучасній культурі* : автореф. дис. ... канд. філософ. наук 09.02.04 / Тавр. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського. Сімферополь.
- Хорошун, О. О. (2011). Мовна та концептуальна картини світу в дослідженнях сучасної лінгвістичної науки. *Глухівські наукові читання–2011*, матер. міжнарод. наук.-практ. конф. (15–17 лист. 2011 року), Глухів: РВВ ГНПУ ім. О. Довженка. 241–246.
- Яременко, В., Сліпушко, О. (укл.). (1998). *Новий тлумачний словник української мови*: у 4 т. [для студентів вищ. та серед. навч. закладів]. Київ: Аконті, 1.
- Яремчук, А. (2020). Мовна картина світу – концептуальна картина світу – художня картина світу: параметричні ознаки й характер співвідношення. *STUDIA UKRAINICA POSNANIENSIA*, VIII/1, 69–76. ISSN2300-4754. DOI: 10.14746/sup.2020.8.1.06
- Gould, P. (1988). *Mental maps*. New York: Random House, 213 p.
- The American Heritage Dictionary of the English Language*: 4th ed. New York: Houghton Mifflin Company, 2000. 836 p.

References:

- Zhyvitska, I. A. (2010). Movna kartyna svitu yak vidobrazhennia realnosti [Language Worldview as Reality Reflection]. *Filolohichni studii*. 4. 20–25. [in Ukrainian].
- Ivashchenko, V. L. (2006). *Kontseptualna reprezentatsiia frahmentiv znannia v naukovu-mystetskii kartyni svitu (na materialy ukrainskoi mystetstvoznnavchoi terminolohii)* [Conceptual Representation of Fragments of Knowledge in the Scientific and Artistic Worldview (based on the material of Ukrainian art history terminology)]. Kyiv: Vyd. dim Dmytra Buraho. [in Ukrainian].
- Kovalova, T. V. (2005). *Velykyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy* [Big Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language]: Blyzko 40000 sl. Kharkiv: Folio, 2005. [in Ukrainian].
- Kononenko, V. I. (2004). *Kontsepty ukrainskoho dyskursu* [Concepts of Ukrainian Discourse]. Kyiv; Ivano-Frankivsk: Plai. [in Ukrainian].
- Kotkova, L. (2009). *Kontsepty «dobro» i «zlo» v idiolekti Volodymyra Vynnychenka* [Concepts DOBRO and ZLO in Volodymyr Vynnychenko's Idiolect]. Volyn – Zhytomyrshchyna. 19. [in Ukrainian].

-
- Novykov, A. O. (2015). Kontsepty «dobro» i «zlo» v khudozhnomu sviti Oleksandra Dovzhenka [Concepts DOBRO and ZLO in Oleksandr Dovzhenko's Artistic World]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Filologichni nauky (literaturoznavstvo)*. 2. 197–202. [in Ukrainian].
- Selivanova, O. O. (2004). *Narysy z ukrainskoi frazeologii (psykhokohnityvnyi ta etnokulturnyi aspekty)* [Essays on Ukrainian Phraseology (psychocognitive and ethnocultural aspects)]. Kyiv; Cherkasy: Brama. [in Ukrainian].
- Selivanova, O. O. (2008). *Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy* [Modern Linguistics: Trends and Challenges]. Poltava: Dovkillia-K. [in Ukrainian].
- Fedorov, Yu. V. (2002). *Kontsept zla v suchasnii kulturi* [Concept of Evil in Modern Culture]: Avtoref. dys... kand. filosof. nauk 09.02.04 / Tavr. nats. un-t im. V. I. Vernadskoho. Simferopol. [in Ukrainian].
- Khoroshun, O. O. (2011). Movna ta kontseptualna kartyny svitu v doslidzhenniakh suchasnoi linhvistychnoi nauky [Language and Concept Worldviews in Modern Linguistic Research]. *Hlukhivski naukovy chytannia-2011*, mater. mizhnarod. nauk.-prakt. konf. (15–17 lyst. 2011 roku), Hlukhiv: RVV HNPU im. O. Dovzhenka. 241–246. [in Ukrainian].
- Yarenko, V., Slipushko, O. (ukl.). (1998). *Novyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy* [New Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language]: u 4 t. [dlia studentiv vyshch. ta sered. navch. zakladiv]. Kyiv: Akonit, 1. [in Ukrainian].
- Yaremchuk, A. (2020). Movna kartyna svitu – kontseptualna kartyna svitu – khudozhnia kartyna svitu: parametrychni oznaky y kharakter spivvidnoshennia [Language Worldview – Concept Worldview – Artistic Worldview: Parameters and Nature of Relationship]. *STUDIA UKRAINICA POSNANIENSIA*, VIII/1, 69–76. ISSN2300-4754. DOI: 10.14746/sup.2020.8.1.06
- Gould, P. (1988). *Mental maps*. New York: Random House, 213 p.
- The American Heritage Dictionary of the English Language*: 4th ed. New York: Houghton Mifflin Company, 2000.